

Вплив глобалізаційних процесів на функціонування банків в умовах фінансової кризи

Розглянуто актуальні проблеми функціонування міжнародних банківських об'єднань у процесі глобалізації фінансових відносин; визначено чинники їх позитивного і дестабілізуючого впливу на національні банківські системи. З'ясовано причини виникнення та наслідки світової фінансової кризи, запропоновано нові підходи до регулювання фінансової системи в умовах глобальної кризи; проаналізовано досвід функціонування іноземних банків у КНР.

Ключові слова: банківська система, банк з іноземним капіталом, фінансова глобалізація, глобальна фінансова криза.

XXI ст. ознаменувалося початком формування єдиного глобального фінансового ринку, що, з одного боку, супроводжується формуванням транскордонного капіталу і підвищенням його мобільності, утворенням потужних банківських груп і розгалуженої мережі офшорних юрисдикцій, а з другого – істотно підвищує ризик фінансових криз. Це, своєю чергою, зумовлює те, що кризова ситуація на фінансовому ринку однієї країни може призвести до поширення негативних явищ у світовому масштабі. А відтак, фінансова криза неминуче негативно вражає усю економіку кожної окремо взятої країни, оскільки банки є кровоносною системою національного господарства, від нормального функціонування яких залежить економічне здоров'я країни.

Упродовж останніх років світова наука приділяла велику увагу дослідженню теоретичних і практичних засад глобалізаційних процесів у банківській діяльності, зокрема ці питання вивчали: Т. Смовженко, О. Дзюблюк, О. Другов, В. Рисін, О. Барановський, Ю. Уманців, П. Кругман.

Метою дослідження є обґрунтування впливу глобалізаційних факторів на діяльність банківських установ та аналіз масштабів поширення фінансової кризи у зарубіжних країнах і визначення її впливу на найбільші світові банки і національні фінансові ринки.

За рівнем глобалізації саме фінансово-банківська сфера випереджає всі сектори економіки, цьому сприяють ряд чинників, зокрема такі: 1) зростання обсягів фінансових ресурсів транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків; 2) зростання інтенсивності транскордонних фінансових операцій; 3) поява нових інструментів та механізмів міжнародних фінансових операцій; 4) усунення бар'єрів між внутрішніми та міжнародними фінансовими ринками; 5) дерегулювання і лібералізація міжнародного руху капіталів; 6) формування глобального фінансового ринку з перерозподілом значних обсягів фінансових ресурсів [1, с. 15].

Таким чином, у світі склався фінансовий ринок, який фактично функціонує цілодобово, розпочинаючи свою роботу на Далекому Сході й Новій Зеландії (Веллінгтон) і закінчуючи в Лос-Анджелесі. На моніторах спеціальних інформаційних агентств у режимі реального часу відтворюються ринкові ціни, валютні курси, процентні ставки незалежно від місця їх

проведення. Так, наприклад, на сьогодні, обсяги транскордонних операцій із облігаціями та акціями становлять понад 90 трлн. дол. США за рік [1, с. 15]. Крім того, міжнародний рух капіталів у формі кредитів, валютних операцій торгівлі цінними паперами, за деякими оцінками, у 50 разів перевищує міжнародний товарооборот [2, с. 5]. Як бачимо, глобалізація є об'єктивним і незворотнім процесом, що заторкує усі сфери життя суспільства. Світ стає дедалі «тіснішим», а економіки різних країн – взаємозалежнішими. Особливо глобалізаційні фактори впливають на діяльність банківських установ. А, як відомо, без надійних і стабільних фінансово-кредитних установ, неможливий ні ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, ні стійкий розвиток національних економік кожної окремої країни. Саме їх діяльність сприяє стабільному і прогнозованому розвитку всіх економічних і соціальних процесів у суспільстві.

Аналіз процесів інтернаціоналізації банківського капіталу засвідчує, що її ознаки спостерігались ще в XIX ст. (табл. 1).

Таблиця 1

Інтернаціоналізація банківського капіталу*

Період	Характерні особливості
Перший етап (кінець XIX ст. – 60-х роки XX ст.)	<ol style="list-style-type: none">1. Характерна концентрація і централізація банківського капіталу переважно на національних ринках.2. Банківська діяльність нерозривно пов'язана з реальним сектором економіки.3. Розвиваються специфічні форми міжнародних банків і міжнародних банківських об'єднань.4. Міжнародна діяльність комерційних банків в основному зосереджується на обслуговуванні зовнішньої торгівлі та виробничих інвестицій за кордоном.5. Безпосередньо банківський капітал вивозився за межі держав у відносно невеликих масштабах.
Другий етап (середина 60-х – кінець 80-х років XX ст.)	<ol style="list-style-type: none">1. Набув величезного масштабу міжнародний рух капіталів, відкривалися численні закордонні представництва і філії банків.2. Міжнародні ринки капіталів отримали певну самодостатність, почався перерозподіл фінансових ресурсів між країнами.3. Створення транснаціональними банками мережі відділень і представництв у країнах, що розвиваються і котрі не мають власної фінансово-кредитної системи, спроможної ефективно розподіляти фінансові ресурси.4. Посилення монополістичних тенденцій у розвитку банківської сфери – кредитні відносини почали контролюватися найбільшими банківськими транснаціональними групами.
Третій етап (початок 90-х років XX ст. – наш час)	<ol style="list-style-type: none">1. Зростає фінансова заборгованість, активи концентруються у кількох найбільших банках.2. Стрімке зростання сектора фінансових послуг та збільшення їх маси порівняно з реальним сектором економіки, що зумовлено дерегуляцією фінансової сфери, розвитком інформаційних технологій, доступністю кредитування і наявністю вільного доступу до світового фінансового ринку.

* Складено на основі [1, с. 15; 2, с. 5; 3, с. 60].

Таблиця 2

Найбільші банківські установи світу у 2009 р. [5, с.48]

№	Банк	Країна	Активи, млн. дол.
1.	Royal Bank of Scotland	Великобританія	3500950
2.	Deutsche Bank	Німеччина	3065307
3.	Barclays Bank	Великобританія	2992682
4.	BNP Paribas	Франція	2888728
5.	HSBC Holdings	Великобританія	2418033
6.	Credit Agricole Group	Франція	2239370
7.	JPMorgan Chase & Co	США	2175052
8.	Mitsubishi UFJ Financial Group	Японія	2025830
9.	Citigroup	США	1938470
10.	UBS	Швейцарія	1894423

У світі сьогодні нараховується близько 25 тис. комерційних банків, але фінансову погоду роблять 500 найбільших. У світових масштабах останніми роками відбувається фінансова транснаціональна консолідація. Вона вже привела до виокремлення приблизно 20 транснаціональних банків, які мають найпотужнішу ресурсну базу та домінують на світовому ринку фінансових послуг. Основним чинником фінансової консолідації є прагнення досягнути: 1) зменшення податкових зобов'язань, ефективнішого розміщення ресурсів; 2) збільшення прибутку завдяки диверсифікації продуктів та універсалізації банківської діяльності; 3) диверсифікації кредитних ризиків; 4) оптимізації організаційної структури та структури менеджменту [4, с. 35].

Об'єктивною закономірністю розвитку транснаціональних банків є прагнення до подальшого розширення і посилення економічного володарювання. У країнах, що стали на шлях ринкових перетворень, під час яких відбуваються і глибокі зміни у банківській системі, розширення допуску іноземного капіталу стали розглядати як найефективніший і оптимальний метод підключення до міжнародних інвестиційних потоків. Крім того, досить часто в умовах браку коштів і пошуку альтернативних джерел дешевого довгострокового запозичення країни звертаються за допомогою до міжнародних валютно-кредитних організацій. Міжнародні позики надаються за умови проведення в тій чи іншій країні певної політики, реалізація якої стане запорукою подальшого отримання фінансової допомоги. Приміром, Міжнародний валютний фонд і Група Всесвітнього банку надають допомогу за умови виконання країнами реципієнтами певних економічних вимог, однією з яких є розширення допуску іноземного капіталу на внутрішній ринок. Якщо ми проаналізуємо ряд країн, у яких переважають іноземні інвестиції у банківській системі, то дійдемо висновку, що найглибші зміни у банківському секторі відбулися в країнах, які отримували кредити від міжнародних кредитних інституцій.

Транснаціональні банки в певній країні можуть сприяти розвитку нових промислових галузей, а також відкрити доступ до нових ринків і впровадити нові банківські послуги. Проте за відсутності сильного (чи ефективно

Рис. 1. Вплив глобалізаційних процесів на національну банківську систему

застосованого) законодавства іноземна фінансова корпорація витісняє місцевих конкурентів і прагне максимізувати свої прибутки, не враховуючи економічні та соціальні пріоритети тієї країни, в якій провадить свою діяльність. Фінансові кризи останніх років (Мексика, 1994 р., Південно-Східна Азія 1997-го, Росія 1998-го, Аргентина 2001 р. і світова фінансова криза 2008 р.) значною мірою були спричинені «втечею» іноземного та вітчизняних капіталів у гонитві за кращими умовами їх використання. Передусім ми зупинимось на розгляді основних причин фінансово-економічної кризи, що сколихнула світ восени 2008 р., та дослідимо, чому її наслідки мають такий масштабний характер.

Причинами фінансової кризи у світовому господарстві можна вважати проблеми в американській економіці, що виникли внаслідок різкого скорочення заощаджень, зростання обсягів дешевих кредитів, неадекватного споживання та спекуляцій на ринку ризикованих іпотечних цінних паперів. Як відомо, найбільша у світі американська економіка розвивається завдяки споживачам, оскільки впродовж останніх 30 років її витрати формують близько 2/3 ВВП країни [5, с. 250]. Але виникає цілком слушне запитання: чому, розпочавшись у США, криза набула світового характеру? По-перше, сучасний світ живе в умовах доларового еквівалента, оскільки долар є одночасно головним платіжним засобом у сфері міжнародного обміну й резервною валютою. Усі інші валюти світу, товари й послуги оцінюються в доларах. За допомогою долара ведуться розрахунки на міжнародних валютних і міжбанківських ринках, а також виражається половина багатства світу. У США майже 25 років до фінансової кризи тривало практично безупинне економічне піднесення. Вирішальну роль у цьому відіграла правильна з позицій національних інтересів політика доларової експансії. Безперервна емісія доларів покривала

торговельний дефіцит і приносила американцям могутній потік споживчих товарів [6, с. 88].

По-друге, в останнє десятиліття частка американських акцій у світовій біржовій капіталізації зросла з 35% до 60%, а частка американських облігацій – з 10% до 30%. У США економічна модель побудована таким чином, що переважна частка виробництва і споживання здійснюється у кредит, держава набирає боргів, які немає чим погасити, що веде до подальшого дисбалансу. Власниками американських цінних паперів є здебільшого центральні банки і фінансово-кредитні установи інших країн. Загалом багато потужних європейських банківських установ, які намагались отримати прибутки, наповнювали свої активи цінними паперами США, що призвело до виникнення фінансових труднощів у цих банках і стало одним із чинників послаблення євро.

По-третє, у більшості країн використовувались моделі оцінки ризиків, які не забезпечували адекватного прогнозування розвитку ситуації. Все це ускладнило залучення додаткового капіталу і збільшило ймовірність негативних взаємозв'язків між корекцією в банківській системі й реальною економікою. Вартість активів і застави, які оцінювалися за поточними ринковими цінами, у фазі підйому економіки зростали, в той час як банківські резерви на покриття кредитних ризиків знижувалися, оскільки частота дефолтів, як очікувалося, зменшуватиметься. Крім того, у сприятливі часи нормативи адекватності капіталу, зважені за ступенем ризику, не відображали дійсного стану справ, оскільки використовувані показники не враховували фактичного ступеня ризику у тривалій перспективі. У часи економічної кризи, коли показники ризиків суттєво збільшились, витрати матеріалізувались, а капітал фінансових установ зменшився, виявилось, що накопиченні резерви не покривають усіх витрат і збитків. Таким чином, головною причиною фінансової кризи за умов глобалізації фінансових ринків стало перетворення лідерів світового банківського сектора на інститути обслуговування спекулятивних потоків міжнародного капіталу. Для порівняння, США позичають за кордоном 2 млрд. дол. протягом кожного робочого дня. До цього слід додати дефіцит федерального бюджету, який за підсумками 2009 р. склав 1,18 трлн. дол. [7, с. 3].

Світова фінансова криза наприкінці 2008 р. уразила найбільші банківські установи світу. Один із фінансових лідерів – Сітігруп за результатами 2008 р. втратив 27,7 млрд. дол., інший банк Lehman Brothers, загальний обсяг боргів якого на кінець травня 2008 р. склав 613 млрд. дол., у вересні 2008 р. оголосив себе банкрутом. Банк Merrill Lynch купив найбільший банк США – Bank of America за 50 млрд. дол., що на 70% нижче від його ринкової вартості, а американську банківську установу Bern Sterns продано JP Morgan Chase майже за безцінь – 236 млн. дол. США, що складає по 2 дол. за акцію [8, с. 30]. В цей період ринкова вартість банків та небанківських фінансових установ значно знизилася у Франції, Німеччині, Бельгії, Нідерландах та інших країнах Європи.

Сьогодні одним з основних факторів фінансової кризи вважається зниження довіри до банківських установ. Проте, якщо в економічно розвинених країнах достатньо методів і ресурсів для боротьби з кризою, то в країнах, що розвиваються, арсенал методів боротьби з нею обмежений. Так,

уряди більшості держав з економікою, що розвивається, схильні допомагати банкам, у яких виникли серйозні проблеми, шляхом прямого втручання. Уряди економічно розвинених країн – за допомогою методів пруденційного регулювання, кредитів центробанків, а також викупу проблемних установ приватними компаніями [9, с. 8].

Руйнівні наслідки фінансових криз свідчать, що в сучасному світі мобільного капіталу кожна країна, незалежно від внутрішніх чинників, може зазнати фінансових втрат. Проблема полягає у неконтрольованості загальної маси капіталу, в результаті чого існує великий ризик виникнення дисбалансу між грошима і товарами. Блискавичний відплив капіталу з ринку спричинює девальвацію місцевої валюти, банкрутство банків, економічний спад. Зрештою, найбільший вплив світова фінансова криза має на банківські системи країн, які найбільш залежні від іноземного фінансування. При цьому в першу чергу потерпають ті банківські установи, які мають зовнішні запозичення. У вигіднішому становищі є банки, які завжди орієнтувались на внутрішні джерела ресурсів.

У сучасному глобальному економічному середовищі банкрутство фінансово-кредитних установ може бути зумовлене не тільки певними внутрішніми проблемами, а й результатом системної кризи світових фінансових і грошових ресурсів. Тому на сьогодні перед кожною країною, що прагне досягнути стабільного економічного зростання, постає необхідність дієвого контролю за рухом капіталу, який вимагає надійності фінансових установ, досконалого банківського нагляду та ефективної системи регулювання грошових потоків. У зв'язку із цим значний інтерес становить досвід Китаю, що активно захищає ринок банківських послуг. Хоча він вступив у СОТ ще наприкінці 2001 р., відповідно до стратегії поступового допуску іноземного капіталу було запроваджено п'ятирічний перехідний період. Упродовж цього періоду ліміти на частку іноземних інвесторів у банківському капіталі поступово підвищувались з 15 до 25%. Також обмежувалося здійснення ними певних видів валютних операцій у місцевій валюті, зокрема залучення депозитів населення, а всі надходження іноземної валюти по каналах прямих іноземних інвестицій підлягали обов'язковій конвертації у національну валюту. Контролювалися й валютні операції національних банків – шляхом регулярного звітування банків щодо валютної структури активів-пасивів, встановлення лімітів відкритої валютної позиції, збереження асиметричних резервних вимог щодо депозитів в іноземній та національній валюті в банках. У зв'язку із закінченням у 2006 р. терміну дії перехідного періоду, Китай проголосив запровадження нових лібералізованих правил діяльності для зарубіжних банків. Передусім іноземні банки отримали можливість: 1) відкривати в країні не тільки дочірні структури, але і свої філіали, не підзвітні Центральному банку Китаю; 2) надавати кредитно-розрахункові послуги як в юанях, так і в іноземній валюті; 3) працювати з кредитними картками.

Разом з тим Китай заявив, що з метою збереження фінансової безпеки і підвищення конкурентоздатності національних банків вводить ряд норм, які ускладнюють діяльність зарубіжних фінансових структур. А саме:

- введення високих вимог щодо капіталізації іноземних банків (для отримання доступу на місцевий роздрібний ринок, включаючи випуск пластикових

карток та операцій в місцевій валюті (не менше 1 млн. юанів, або 125 тис. дол.), іноземний банк зобов'язаний створити в КНР дочірню компанію із статутним капіталом не менше 130 млн. дол.);

- встановлення тривалого процесу отримання дозволу від регулюючих органів;
- відсунення терміну перегляду розміру квот на придбання активів китайських банків на період, коли буде прийнято Закон про операції злиття і поглинання у фінансовому секторі [10, с. 26].

Тобто, враховуючи те, що китайським банкам буде важко змагатись із західними конкурентами, урядом країни було визначено максимальний законодавчо-нормативний захист вітчизняного ринку банківських послуг. Таким чином, міждержавне переміщення капіталів чи зростання частки коштів нерезидентів у структурі банківського капіталу багатьох країн світу зумовлені саме глобалізаційними процесами у фінансовій сфері. На сьогодні глобалізації вже не можна протистояти, але можна протидіяти тим негативним факторам, що їй притаманні, тому в багатьох країнах постає питання необхідності збереження рівноваги між внутрішнім та іноземним капіталом у фінансовому секторі.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що значні обсяги запозичень банків, корпорацій, фізичних осіб і окремих держав призвели до утворення у світовому вимірі піраміди боргових зобов'язань, яка почала руйнуватися після зниження вартості застави, під яку залучалися вказані позики. Як бачимо, основною причиною світової кризи є розрив між так званою віртуальною та реальною економікою, адже розміри мішура фінансових псевдоінструментів до колапсу в кілька разів перевищували реальний сектор. Відповідно, якщо ціновий бум на певних сегментах ринку підтримується банківськими установами з високим левериджем, то при зниженні цін на активи і «здуванні спекулятивних бульбашок» катастрофічно погіршуються баланси банківських позичальників і самих банків, що у свою чергу призводить до заморожування кредитування і обертається зниженням рівня економічної діяльності.

Сучасна фінансова криза засвідчила, що з найбільшими проблемами стикнулися великі фінансові організації, банки і компанії. Таким чином, об'єктивно виникає питання: як оцінити ризики у майбутньому так званих системних банків і стан фінансової системи як на національному, так і міжнародному рівні? Вочевидь, глобальна фінансова криза закладає основи для переосмислення постулатів економічної науки, що надалі сприятиме посиленню регулюючої ролі держави у фінансовій сфері.

Список використаних джерел

1. Дзюблук О. Грошова система України: глобалізаційні фактори впливу / О. Дзюблук // Вісник Національного банку України. – 2007. – №7. – С. 15-17.
2. Хоминич И. П. Финансовая глобализация / И. П. Хоминич // Банковские услуги. – 2006. – №8. – С. 5.
3. Уманців Ю. Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки / Ю. Уманців // Вісник Національного банку України. – 2006. – №10. – С. 60-62.

4. Смовженко Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції України. Організаційний аспект / Т. Смовженко // Вісник Національного банку України. – 2005. – №11. – С. 35-37.
5. Krugman P. The return of Depression economics and the crisis of 2008. – Princeton University Press, 2009. – 325 p.
6. Паливода К. Доларизація грошового обігу як гальмо інвестиційної активності України // Банківська справа. – 2009. – №5. – с. 88 – 90
7. Саркісян А. Монополія долара та перспективи нового фінансового порядку / А. Саркісян // Фінансовий ринок України. – 2009. – №10 (72) – С. 3.
8. Шкарпова О. Система безпеки / О. Шкарпова // Контракти. – 2008. – №38. – С. 30.
9. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8-15.
10. Дідківська Т. В. Порівняльний аналіз світового досвіду реалізації незалежності грошово –кредитної політики / Т. В. Дідківська // Інвестиції: практика та досвід. 2008. – №13. – С. 26–27.

Лапишко М.Л., Филонова И.Б. Влияние глобализационных процессов на функционирование банков в условиях финансового кризиса.

Рассмотрены актуальные проблемы функционирования международных банковских объединений в процессе глобализации финансовых отношений, определены факторы их положительного и дестабилизирующего воздействия на национальные банковские системы. Рассматриваются причины возникновения и последствия мирового финансового кризиса, предлагаются новые подходы к регулированию финансовой системы в условиях глобального кризиса; проанализирован опыт функционирования иностранных банков в КНР.

Ключевые слова: банковская система, банк с иностранным капиталом, финансовая глобализация, глобальный финансовый кризис.

Lapishko M.L., Filonova I.B. Influence of Globalization Processes on Functioning of Banks in Terms of Financial Crisis.

Topical issues of international bank associations functioning in the processes of financial relations' globalization are analyzed. Factors of their both positive and destabilizing influence upon the national bank systems are determined. The reasons of emergence and consequences of global financial crisis are outlined. Principally new approaches to financial system regulation in terms of global crisis are explained. The experience of foreign banks functioning in China is analyzed.

Keywords: banking system, bank with foreign capital, financial globalization, global financial crisis.

Надійшло 26.01.2011 р.